

Marek Zdrojewski

Obchody rocznic Rewolucji Październikowej na Lubelszczyźnie w latach 1924-1936

Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio F, Nauki Filozoficzne i Humanistyczne 10, 195-216

1955

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Marek ZDROJEWSKI

Obchody rocznic Rewolucji Październikowej na Lubelszczyźnie w latach 1924—1936

**Празднования годовщины Октябрьской Революции в Люблинщине
в 1924 — 1936 гг.**

**Das Feiern der Gedenktage der Oktober - Revolution in dem Lubliner
Gebiet in den Jahren 1924—1936**

Rewolucję Socjalistyczną w Rosji w 1917 roku zapoczątkował akt obalenia burżuazyjnego Rządu Tymczasowego przez robotników i żołnierzy Piotrogradu w dniu 7 listopada¹. Stąd dzień ten stał się międzynarodowym świętem proletariatu.

Zadaniem niniejszego artykułu jest ukazanie w zwiernicdle źródeł², kto i jak na Lubelszczyźnie³ czcił to święto w okresie między pierwszą a drugą wojną światową. Dotychczas bowiem nie było prób głębszego spojrzenia na to zagadnienie.

Różnorakie były formy świętowania rocznic Wielkiej Październikowej Rewolucji Socjalistycznej. Uroczyste ich obchody organizowali więźniowie polityczni przedwrześniowej Polski. W celach wygłaszali referaty o znaczeniu Rewolucji Październikowej dla międzynarodowego

¹ 25 października wg obowiązującego wówczas w Rosji starego kalendarza juliańskiego.

² Są to: raporty i meldunki doraźne oraz okresowe sprawozdania sytuacyjne policji, starostów i wojewody lubelskiego — wszystkie ze zdumiewającą punktualnością przesyłane były do nadrzędnych instancji administracyjnych aż do Ministerstwa Spraw Wewnętrznych włącznie — oryginały transparentów, wywieszanych na Lubelszczyźnie w rocznice Rewolucji Październikowej, wspomnienia rewolucyjnych działaczy Lubelszczyzny z dwudziestolecia międzywojennego, nielegalne czasopisma komunistyczne i legalna prasa codzienna.

³ Pcr. *Monografia statystyczno-gospodarcza województwa lubelskiego*, Lublin 1932, t. I, s. 3.

proletariatu i dzielili się o niej wspomnieniami. Niekiedy wśród uwięzionych komunistów znajdowali się weterani ruchu robotniczego, uczestnicy tej Rewolucji, którzy przekazywali swoje doświadczenia młodszemu współtowarzyszom więziennym. Śpiewali rewolucyjne pieśni, najczęściej „Międzynarodówkę”, i deklamowali wiersze. Urządzali protestacyjne głodówki i odmawiali wyjścia na regulaminowy spacer lub wychodzili nań z przymocowanymi do ubrań czerwonymi kokardkami. Wysyłali również listy (w gwarze więziennej nazywane grypsami⁴) solidarnościowe do towarzyszy radzieckich, którzy nieśli im materialną i moralną pomoc.

W jednym z takich listów, napisanym w listopadzie 1924 roku do Komitetu Centralnego Międzynarodowej Organizacji Pomocy Rewolucjonistom, więźniowie polityczni lubelskiego Zamku⁵ dziękowali za pomoc i poparcie moralne, jakie okazali im radzieccy towarzysze⁶.

Cała treść listu przesiąknięta była na wskroś duchem proletariackiego internacjonalizmu. Pismem tym 35 komunistów osadzonych w lubelskim

⁴ Por. S. Jaszucki: *Wybór pism*. Warszawa 1954, s. 154.

⁵ Wówczas ciężkie więzienie w Lublinie. Obecnie siedziba Muzeum Lubelskiego.

⁶ Oto obszernie fragmenty owego listu:

„Szanowni Towarzysze i Towarzyszki!

My, robotnicy i chłopci w liczbie 35 osób, osadzeni za kratami więziennymi w Lublinie za przekonania komunistyczne, składamy na tym miejscu serdeczne podziękowanie MOPR-owi za niesioną nam pomoc materialną. Wyrażamy najgłębsze zadowolenie, że węzły wspólnej walki z burżuazją zadziergnięte pomiędzy proletariatem Rosji i proletariatem Polski przez byłe partie Socjaldemokrację Kr(ólestwa) Pol(skiego) i Litwy i Socjaldemokrację Bolszewików, jako partie o jednym światopoglądzie ideowym i politycznym, zachowały do dna dzisiejszego tradycje bratniej solidarności.

Dumni jesteśmy, że rewolucyjni towarzysze robotnicy i właściciele ZSRR po zwycięstwie u siebie kontrrewolucji międzynarodowej, po tak wielkim wyczerpaniu, dziś jeszcze przychodzą z pomocą nam rewolucjonistom polskim, walczącym o ustrój radziecki, o wolność i władzę ludu roboczego w Polsce. (...)

Towarzysze, wierzymy mocno, że pieczęć umaczana w waszej krwi i przyłożona pod wyrokiem śmierci kontrrewolucyjnej burżuazji, wyrok ten pozostawi bez apelacji. Wierzymy mocno, że wzniesienie przez was zwycięskiego Czerwonego Sztandaru Komunistycznego w historycznym dniu 7 listopada 1917 r. skończy się zwycięstwem międzynarodowego proletariatu, idącego w wasze ślady.

Dlatego my uwięzieni składamy Towarzyszom i Towarzyszkom hołd za ich dzielną i wytrwałą pracę na czele socjalnej rewolucji i dyktatury proletariatu. (...)

Pomimo szykan ze strony administracji i policji, uwięzieni komuniści — jak wynika z dalszych słów listu — hartowali siły do dalszej walki z ustrojem kapitalistycznym. List kończył się hasłami: „Niech żyje braterstwo międzynarodowego proletariatu! Niech żyje dyktatura proletariatu! Precz z białym terrorem burżuazji!” „Więzień Polityczny” (organ MOPR-u) nr 2, 29 XII 1924 r., s. 11—12.

Zamku uczciło VII rocznicę Rewolucji Październikowej⁷. Liczba więźniów politycznych w Lublinie w okresie międzywojennym nieustannie wzrastała⁸.

Rocznice 7 listopada obchodzili również w sposób bardziej lub mniej nielegalny członkowie Komunistycznej Partii Polski i Związku Młodzieży Komunistycznej w Polsce (ZMKWP), Polacy i Żydzi, przebywający na wolności.

W dniu 8 XI 1924 r. rano, w Lublinie na latarni naprzeciw rzeźni miejskiej⁹ komuniści wywiesili czerwony sztandar z napisem białymi literami: „Polska Partia Komunistyczna. Niech żyje Republika Rad”¹⁰.

W r. 1924 po raz pierwszy na Lubelszczyźnie uczczono to święto robotnicze.

Najliczniej obchodzony był na terenie Lubelszczyzny jubileusz dziesięciolecia Rewolucji Październikowej. Celem zorganizowania obchodu tego jubileuszu, Miejskowy Komitet KPP w Lublinie utworzył specjalną Komisję Październikową, która poczyniła odpowiednie po temu przygotowania. Owocem pracy tej Komisji był „bankiet”, urządzony w dniu 18 X 1927 r. o godz. 21.00 w lokalu przy ul. Nadstawnej nr 16, w którym wzięło udział około 50 osób. Uroczystość zainaugurowało odśpiewanie „Międzynarodówki” przez dwóch towarzyszy, którą zebrani wysłuchali podniósłszy się z miejsc. Następnie wygłoszono referat nt.: „Międzynarodowa sytuacja a Polska”, zakończony gorącym apelem do bardziej intensywnej działalności partyjnej. Postulowano w nim, aby w jak najkrótszym czasie zamiast faszystowskiej dyktatury Piłsudskiego, zapanaowała w Polsce dyktatura proletariatu. Potem wzniesiono kolejno toasty: 1) „za powodzenie akcji młodzieży komunistycznej”, 2) „za wolność robotników i chłopów, za uwolnienie więźniów politycznych” i 3) „za pomyślność wspólnej walki, tak przy warsztacie pracy, jak i w szeregach wojskowych, o wyzwolenie proletariatu z jarzma kapitalistycznego”. W programie „bankietu” podczas miejsc zajęwał referat o znaczeniu Rewolucji Październikowej dla proletariatu całego świata, który kończył się wyrażeniem życzenia, aby ideologia komunistyczna jak najrychlej

⁷ Nie znamy nazwisk autorów cytowanego listu, gdyż nie zachował się jego oryginał. Skądinąd wiemy jednak, że m. in. więźniem Zamku był wówczas Marian Buczek. Znajomość tego faktu skłania nas do przypuszczenia, iż podpis jego figurował wśród innych pod tym listem. Por. J. Dominiko: *Z minionych lat. Wspomnienia działacza-spółdzielcy z okresu pracy na terenie Lublina*, (Warszawa) 1945, s. 54; por. także: *Marian Buczek w dziesiątą rocznicę śmierci*, Warszawa 1949, s. 65.

⁸ W sierpniu 1924 r. w Zamku było ich 24. „Więzień Polityczny” (organ Komunistycznej Partii Robotniczej Polski) nr 1 z września 1924 r., s. 2.

⁹ W dzielnicy Bronowice.

¹⁰ „Głos Lubelski” (organ miejscowej endecji) nr 307, 9 XI 1924 r., s. 3.

opanovała proletariat wszystkich krajów. Zorganizowano również wewnętrzną składkę pieniężną na pomoc dla więźniów politycznych i fundusz prasowy. Złożono razem 32 zł — na pierwszy cel 25 zł, na drugi 7 zł. Zarecytowano dwa wiersze pt.: „Do chłopów” i „Dalej do roboty”. Wreszcie wysłuchano referatu pt.: „Przeciw wojnie”, zakończonego słowami: „Wojny pragniemy, ale domowej — wojny chałup z pałacami”¹¹. Obchód święta robotniczego upozorowany zabawą towarzyską, „bankietem”¹², przerwano punktualnie o północy.

Nazajutrz, w lokalu przy ul. Cyruliczej, odbyło się zakończenie bankietu” MK KPP, w którym uczestniczyło 20 osób. Ciąg dalszy uroczystości poprzedziło odśpiewanie „Międzynarodówki” przez kilkusobowy chór oraz „Czerwonego Szandaru” przez wszystkich zebranych. Do końca „bankietu” bawiono się m. in. towarzyską grą w fanty, podczas której zadano szereg pytań odnoszących się do znaczenia poszczególnych haseł politycznych, jak np.: „wojna — wojnie”, „dziesięciolecie Rewolucji Październikowej”, „dyktatura jednostki a dyktatura proletariatu” i innych, w odpowiedzi na które każdy z zapytanych musiał wygłosić krótki referat¹³. Gra w fanty stanowiła zatem powtórzenie treści referatów z dnia minionego. W ten sposób uatrakcyjniono szkolenie ideologiczno-polityczne.

Analogiczny „bankiet” odbył się w dniu 22 października, w tym samym lokalu, w gronie 30 członków ZMKwP¹⁴.

W dniu 8 listopada w lokalu przy ul. Grodzkiej nr 34, odbyło się zebranie członków ZMKwP z udziałem 15 osób, na którym wygłoszono referat na temat dziesięciolecia Rewolucji Październikowej oraz działalności rządów radzieckich¹⁵.

Dla zmanifestowania X rocznicy Rewolucji Październikowej Miejskowy Komitet ZMKwP w Lublinie nie podjął jednak żadnej akcji na zewnątrz. Organizacyjnie ukarany został za to surową naganą przez Centralny Komitet ZMKwP. Jednocześnie otrzymał polecenie podniesienia poziomu pracy organizacyjnej¹⁶.

¹¹ Wojewódzkie Archiwum Państwowe w Lublinie (w dalszym tekście skrót WAPL), Starostwo Powiatowe Lubelskie (SPL), 93, k. 326—327; Archiwum Zakładu Historii Partii przy Komitecie Centralnym Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Warszawie (w dalszym tekście AZHP), Urząd Wojewódzki Lubelski (UWL), 270/IV-2, Tygodnikowe sprawozdanie sytuacyjne (Tss) nr 27, 29 X 1927 r., s. 8—9.

¹² Z opisów zawartych w źródłach wyraźnie wynika, że słowa „bankiet” użyto dla zamaskowania właściwej treści uroczystości.

¹³ WAPL, SPL, 93, k. 342; AZHP, UWL, 270/IV-2, Tss nr 28, 5 XI 1927 r., s. 11—12.

¹⁴ WAPL, SPL, 93, k. 355; AZHP, UWL, 270/IV-2, Tss nr 29, 12 XI 1927 r., s. 8.

¹⁵ WAPL, SPL, 93, k. 362; AZHP, UWL, 270/IV-2, Tss nr 30, 19 XI 1927 r., s. 26.

¹⁶ WAPL, SPL, 93, k. 446; AZHP, UWL, 270/IV-2, Tss nr 36, 31 XII 1927 r., s. 14.

Na początku listopada 1927 r. MK KPP dostarczono z Warszawy paczkę nowych wydawnictw komunistycznych, poświęconych dziesięcioleciu Rewolucji Październikowej¹⁷. W wigilię rocznicy kilku członków MK KPP kolportowało na ulicach miasta odezwy napisane w żargonie żydowskim pt.: „Do robotników, chłopów i wszystkich pracujących Białorusi Zachodniej”, z datą: listopad 1927 r., wydane przez Centralny Komitet Komunistycznej Partii Białorusi Zachodniej w związku z dziesięcioleciem działalności rządów radzieckich. Kolportaż prowadzono w ten sposób, że pojedyncze egzemplarze odezw przy spotkaniu wręczano członkom i sympatykom KPP i ZMKwP¹⁸.

Z okazji X rocznicy również wśród robotników firmy „Ulen et Co”¹⁹ kolportowano wydawnictwa komunistyczne, a mianowicie: nr 4 (październikowy) „Czerwonego Sztandaru”²⁰, ulotki pt.: „Stabilizacja czerwońca” oraz memoriał pt.: „Dziesięciolecie Rewolucji Październikowej”²¹. W dniu 26 listopada o godz. 16.00 odbyło się zebranie członków Koła KPP, rekrutujących się z członków Związku Branżowego Igły, na którym wygłoszono referat nt.: „Dziesięciolecie rządów radzieckich”²².

Dosyć często MK KPP delegował swoich przedstawicieli na zebrania legalnych organizacji i partii politycznych, w których brali oni czynny udział, polemizując w dysputach z przeważnie tendencyjnymi tezami referatów. Byli to zazwyczaj wysmienieni oratorzy. Na przykład w dniu 16 grudnia, w lokalu przy ul. Ruskiej nr 34, odbyło się zebranie zorganizowane przez Związek Klasowych Związków Zawodowych, sekcję żydowskiej organizacji młodzieżowej „Zukunft”²³, pozostającej pod wpływami „Bundu”, na którym reprezentant tego ostatniego wygłosił referat pt.:

¹⁷ WAPL, SPL, 93, k. 362—363; AZHP, UWL, 270/IV-2, Tss nr 30, s. 26—27.

¹⁸ WAPL, SPL, 87, k. 250; WAPL, SPL, 93, k. 363; AZHP, UWL, 270/IV-2, Tss nr 30, s. 27.

¹⁹ Była to firma amerykańska, która w latach międzywojennych prowadziła na terenie Lublina roboty kanalizacyjne. WAPL, SPL, 87, k. 24 i 32.

²⁰ Nielegalne czasopismo — organ KPP.

²¹ Memoriał ten, wystosowany w celu uzyskania od rządu zezwolenia na wyjazd delegacji robotników i chłopów Polski do ZSRR, podpisali: poseł Stanisław Ballin (Niezależna Partia Chłopska), Jakób Berman (reprezentant Związku Akademickiej Młodzieży Socjalistycznej „Pochodnia”), poseł Maksym Czuczma, Czuma (sekretarz Polskiej Partii Socjalistycznej-Lewicy), adwokat Grabowski, W. Górski (reprezentant Związku Młodzieży Socjalistycznej „Życie”), Jan Hempel, Kronenberg, Kuźma Kruk (radny m. Wilna), poseł Jerzy Sochacki, Antonina Sochacka, poseł Adolf Warski-Warszawski, T. Wieniawa-Długoszewski, poseł Sylwester Wojewódzki (NPCh) i K. Wójcik (członek Zarządu Kasy Chorych m. Warszawy). „Głos Lubelski” nr 307, 8 XI 1927 r., s. 5.

²² WAPL, SPL, 93, k. 394.

²³ Por. R. Styra: *Das polnische Parteiwesen und seine Presse*, Poznań 1926, s. 132.

„10 lat istnienia Rosji Radzieckiej”. Obraz Związku Radzieckiego został przez niego odmalowany w bardzo ciemnych kolorach. Wystąpienia dwóch delegatów MK KPP w dyskusji, jaka wywiązała się nad referatem, były absolutnie druzgocące dla wywodów jego autora i zostały przyjęte przez ogół zebranych — około 100 osób — z wielkim uznaniem. Po replice referenta, przedstawiciele MK KPP zadali mu takie pytania, na które nie umiał zupełnie odpowiedzieć²⁴. W rezultacie zebrania prelegent „Bundu” skompromitował się bez reszty.

Obchody X rocznicy Rewolucji Październikowej we wszystkich niemal powiatach Lubelszczyzny wyglądały imponująco. W nocy z 5 na 6 listopada w Białej Podlaskiej wywieszono 2 sztandary podpisane przez ZMKwP²⁵. Ponadto rozrzucono 330 ulotek, których treść dotyczyła X rocznicy Rewolucji²⁶. Też w nocy w Łomazach wywieszono sztandar z napisem: „Niech żyje rząd robotniczo-włościański. Precz z dyktaturą faszystowską i rządem Piłsudskiego”, jednocześnie rozrzucono ulotki²⁷.

Z 6 na 7 listopada na jednej z ulic Terespoła rozrzucono odezwy komunistyczne i podobizny Lenina²⁸. Z 7 na 8 listopada na drogowskazie za wsią Połoski wywieszono sztandar z hasłami: „Niech żyje 10 rokowszczyzna (rocznica — M. Z.) listopadowej rewolucji. Niech żyje Komitet²⁹. Precz z faszystowskim rządem Piłsudskiego”. Napisy zrobione były z białej glinki³⁰.

Dość wcześnie przygotowano obchód tego święta w powiecie biłgorajskim. W dniu 30 października w osadzie Tarnogród, odbyło się zebranie miejscowej komórki KPP, na które przybył delegat z Okręgowego Komitetu KPP w Lublinie. Omówił on m. in. sprawę uczczenia dziesięciolecia Rewolucji Październikowej i zaznaczył, aby w dniu 7 listopada robotnicy wstrzymali się od pracy. Wezwał on wszystkich członków KPP w Tarnogrodzie, ażeby w dniu tym udali się do Biłgoraja i wzięli tam udział w uroczystym obchodzie. Wyjaśnił, że w samym Tarnogrodzie komuniści otrzymają z Biłgoraja sztandary i nalepki z hasłami politycznymi, które powinny zostać wywieszone i rozlepione tak w osadzie, jak i w okolicznych wioskach. Nadmienił również, iż w przededniu święta nadesłane będą znaczki z podobizną Lenina, które należy rozsprzedać

²⁴ WAPL, SPL, 93, k. 448; AZHP, UWL, 270/IV-2, Tss nr 36, s. 15.

²⁵ AZHP, UWL, 270/IV-2, Tss nr 30, s. 24; por. „Głos Lubelski” nr 307, 8 X 1927 r., s. 5.

²⁶ AZHP, UWL, 270/IV-2, Tss nr 30, s. 24.

²⁷ *Ibidem*.

²⁸ *Ibidem*.

²⁹ Być może zaszła tu pomyłka i zamiast „Komintern” napisano „Komitet”.

³⁰ Patrz: przypis 26.

wśród miejscowej ludności po 14 gr za sztukę, celem zasilenia kasy MOPR-u. Na zakończenie zebrania wybrano 2 członków KPP w celu wysłania ich do ZSRR, aby zwiedzili ten kraj i zapoznali się z ustrojem radzieckim³¹.

Wyjazdy delegacji polskich do Związku Radzieckiego organizowane były właśnie w okresach rocznic Rewolucji Październikowej, przeważnie w listopadzie³². Wyjazdami komunistów z Lubelszczyzny zajmował się OK KPP w Lublinie³³.

W nocy z 5 na 6 listopada w Biłgoraju z okazji X rocznicy rozrzucono 79 odezw³⁴. Tej samej nocy na słupie telefonicznym, pomiędzy Tarnogrodem a wsią Korchowem, wywieszona została część odezwy, zawierająca dane statystyczne ilustrujące rozwój przemysłu w Rosji Radzieckiej³⁵. W nocy z 6 na 7 listopada w Tarnogrodzie rozrzucono 28 odezw³⁶. W dniu święta robotnicy żydowscy w Biłgoraju, Tarnogrodzie i Frampolu nie pracowali³⁷.

Już w dniu 8 października w Chełmie, w lokalu przy ul. Pocztowej nr 22, odbyło się zebranie członków KPP z udziałem ok. 40 osób, na którym omówiono m. in. sposób urządzenia obchodu X rocznicy. W celu rozrzucenia ulotek oraz przygotowania i wywieszenia transparentów wybrano specjalny Komitet, składający się z 5 osób. Otrzymał on polecenie wywieszenia transparentów z okolicznościowymi napisami w pobliżu zabudowań szpitala wojskowego³⁸.

Tegoż dnia w Chełmie, w lokalu przy ul. Narutowicza nr 70, odbyło się także zebranie miejscowych członków Stowarzyszenia Wolnomyślicieli Polskich (ok. 20 osób). W związku ze świętem 7 listopada zebrani postanowili rozrzuć wydawnictwa komunistyczne i wywiesić transparenty, za sporządzenie których zgodzili się sami zapłacić³⁹. Z okazji dziesięciolecia Rewolucji Październikowej ulotki komunistyczne rozrzuć również chełmscy kolejarze⁴⁰.

W urządzaniu obchodów X rocznicy nie pozostawały w tyle i inne powiaty Lubelszczyzny. Oto na przykład w dniu 13 listopada o godz. 6.30 w miasteczku Żelechowie (pow. garwoliński), w pobliżu kościoła, zawie-

³¹ WAPL, SPL, 79, s. 511.

³² Por. przypis 21.

³³ Patrz: przypis 31.

³⁴ Patrz: przypis 26.

³⁵ *Ibidem*.

³⁶ *Ibidem*.

³⁷ *Ibidem*.

³⁸ AZHP, UWL, 270/IV-2, Tss nr 26, 22 X 1927 r., s. 18—19.

³⁹ *Ibidem*, s. 20.

⁴⁰ Por. „Głos Lubelski” nr 307, 8 XI 1927 r., s. 5.

szo na drzewie czerwony transparent⁴¹. W nocy z 5 na 6 listopada w osadzie Grabowiec (pow. hrubieszowski) wywieszono transparent, 3 odezwy KPP i jedną ZMKwP⁴². W przededniu rocznicy w Kraśniku (pow. janowski) koło cmentarza i dworca kolejowego pojawiły się odezwy komunistyczne⁴³. Z tej samej okazji w dniu 5 listopada o godz. 21.30 w mieście Janowie Podlaskim (pow. konstantynowski) rozrzucono ulotki komunistyczne, a jedną naklejono na murze⁴⁴.

Na terenie gmin Czajki i Rudnik (pow. krasnostawski) pojawiły się w pierwszych dniach listopada egzemplarze nielegalnego pisma byłej Niezależnej Partii Chłopskiej⁴⁵ pt.: „Niezależny Chłop” z podobizną Lenina, poświęcone jubileuszowi dziesięciolecia Rewolucji Październikowej. Znajdowały się one pojedynczo w kopertach, które posiadały pieczęć pocztową: „Warszawa 28 X 1927 r.”⁴⁶.

Więźniowie polityczni — 13 osób — pozostający pod śledztwem w Krasnymstawie, wychodząc w dniu 7 listopada na codzienny spacer w rejonie murów więziennych, poprzyczepiali sobie do ubrań czerwone znaczki. Administracja więzienia zareagowała na to oświadczeniem, iż odmówi im spaceru, jeżeli nie pozdejmują oznak. Jednak więźniowie nie uczynili zadość temu żądaniu, wobec czego zostali pozbawieni spaceru. Znaczki usunęli dopiero w porze popołudniowej⁴⁷.

Największą liczbę ulotek i odezw KPP i ZMKwP — 414 egzemplarzy — zakwestionowała policja w nocy z 5 na 6 listopada w Lubartowie. Prócz tego funkcjonariusze policji znaleźli kilkadziesiąt egzemplarzy wydawnictw komunistycznych w stanie zniszczonym⁴⁸.

Następnej nocy w pobliżu miasta Łęcznej policja znalazła 163 odezwy w języku polskim, pewną liczbę odezw w żargonie żydowskim i 9 pocztówek z podobizną Lenina⁴⁹. Również w nocy z 6 na 7 listopada w pow. lubartowski na głównej drodze prowadzącej do Kocka rozrzucono 9 odezw komunistycznych⁵⁰.

Z 5 na 6 listopada w Łukowie zawieszono na drutach telefonicznych, nad ul. Międzyrzecką i Zelechowską, transparenty m. in. z takimi napisami: „Niech żyje 10-letni jubilej (jubileusz — M. Z.) Rosji Radzieckiej.

⁴¹ AZHP, UWL, 270/IV-2, Tss nr 31, 26 XI 1927 r. s. 10.

⁴² AZHP, UWL, 270/IV-2, Tss nr 30, s. 26.

⁴³ *Ibidem*; patrz: przypis 40.

⁴⁴ Patrz: przypis 42.

⁴⁵ W r. 1927 rząd zdelegalizował tę najbardziej radykalną partię chłopską.

⁴⁶ AZHP, UWL, 270/IV-2, Tss nr 30, s. 30.

⁴⁷ Patrz: przypis 42.

⁴⁸ AZHP, UWL, 270/IV-2, Tss nr 30, s. 27; patrz: przypis 40.

⁴⁹ AZHP, UWL, 270/IV-2, Tss nr 30, s. 27.

⁵⁰ *Ibidem*.

Prześlijcie delegatów do Rosji Radzieckiej". Ponadto szablony tych napisów odbito w 16 punktach miasta, na murach i płotach ⁵¹.

Intensywna działalność listopadowa ZMKwP w Puławach polegała na organizowaniu zebrań, odczytów i pogadanek, zbieraniu pieniędzy na cele MOPR-u oraz kolportowaniu literatury komunistycznej ⁵². Akcja ta musiała wywołać zaniepokojenie w Urzędzie Śledczym PP w Lublinie, skoro na jego polecenie aspirant policji Pelc delegowany został do Puław dla przeprowadzenia w tej sprawie dochodzenia ⁵³. W wyniku śledztwa na terenie pow. puławskiego w dniach od 5 do 9 listopada aresztowano 20 komunistów ⁵⁴.

W nocy z 19 na 20 listopada w Radzynie przypięto na słupach telefonicznych ok. 20 podobizn Lenina ⁵⁵. Czerwone sztandary wywieszono także w Siedlcach ⁵⁶.

Już na początku października na terenie gminy Poturzyn (pow. tomaszowski) wśród członków i sympatyków Komunistycznej Partii Zachodniej Ukrainy popularyzowany był obchód X rocznicy powstania Rosji Radzieckiej ⁵⁷. W nocy z 6 na 7 listopada we wsi Kosyń (gm. Sobibór, pow. włodawski) wywieszono transparent z napisem w języku ukraińskim ⁵⁸.

W dniu święta o godz. 7.00 pod Uhruskiem, 1 km od huty, na przydrożnych drzewach przypięte były odezwy w języku rosyjskim, z których jedna o treści następującej: „Niech żyje X rocznica zwycięstwa proletariatu i pracujących wyzyskiwanych włościan nad burżuazją, obszarnikami, biurokratyzmem, generałami i kułakami” ⁵⁹, podpisana przez Centralny Komitet Komunistycznej Partii Zachodniej Białorusi w Wilnie, z datą: wrześnień 1927 r. Prócz tego 3 odezwy Związku Młodzieży Komunistycznej Zachodniej Białorusi napisane ręcznie i odbite na szapirografie.

Analogicznie obchodzono X rocznicę w Zamościu, na peryferiach którego w nocy z 5 na 6 listopada rozrzucono ulotki i wywieszono na drutach telefonicznych 2 sztandary ⁶⁰. Jeden z nich, wywieszony w pobliżu więzienia, posiadał taki napis: „Precz z rządem faszystowskim. Precz z bia-

⁵¹ *Ibidem*, s. 28.

⁵² *Ibidem*.

⁵³ *Ibidem*.

⁵⁴ Oto wykaz miejscowości, w których przeprowadzono aresztowania: 5 XI — 1 osobę w Puławach; 8 XI — 13 osób w Puławach, 2 osoby w Końskowoli oraz po 1 osobie w Kazimierzu, Markuszowie i Opolu; 9 XI — 1 osobę w Puławach. Patrz: przypis 41; por. „Głos Lubelski” nr 316, 17 XI 1927 r., s. 4.

⁵⁵ AZHP, UWL, 270/IV-2, Tss nr 32, 3 XII 1927 r., s. 6.

⁵⁶ Patrz: przypis 40.

⁵⁷ AZHP, UWL, 270/IV-2, Tss nr 25, 15 X 1927 r., s. 19.

⁵⁸ AZHP, UWL, 270/IV-2, Tss nr 30, s. 29.

⁵⁹ *Ibidem*.

⁶⁰ Patrz: przypis 40.

łym terrorem w Polsce. (...) Niech żyje Komitet MOPR-u w Zamościu”⁶¹. W połowie tego miesiąca KPP w Zamościu otrzymała nowy transport wydawnictw komunistycznych, m. in. tezy do omówienia na zebraniach pt. „Dziesięciolecie Rewolucji Październikowej”. Masowy kolportaż odezw miał się rozpocząć z chwilą nadejścia wiadomości o wyznaczeniu terminu rozprawy byłych członków „Hromady”⁶², albowiem jedna z odezw nawoływała do składania protestów i urządzania demonstracji przeciwko ich sądzeniu⁶³.

Oceniając kampanię listopadową w 1927 r. na Lubelszczyźnie, godne szczególnego podkreślenia wydają się cztery co najmniej momenty:

1) jej wielka intensywność — nie spotykana ani przedtem, ani potem w okresie międzywojennym (nie bez wpływu była tutaj „okragłość” rocznicy — dziesięciolecie);

2) jej długotrwałość — od października do grudnia włącznie;

3) występowanie niezwykle interesujących form obchodów wewnętrznych — dotychczas niespotykanych (np. gra w fanty);

4) bardzo różnolity charakter wystąpień zewnętrznych — m. in. w agitacji wysuwanie haseł przeciwko aktualnym posunięciom rządu (casus „Hromada”), co więcej — w niektórych powiatach wystąpienia te były starannie przygotowywane (np. Biłgoraj, Chełm).

Prócz komunistów, obchody owych rocznic na Lubelszczyźnie, zwłaszcza zaś w samym Lublinie, urządziła wcale nie mniej uroczyste także Polska Partia Socjalistyczna-Lewica, która od początku swego istnienia⁶⁴ nawiązała ścisłą współpracę z KPP.

Za działalność związaną z tymi obchodami, zarówno komunistów, jak i członków PPS-Lewicy niejednokrotnie spotykały surowe represje, z karami więzienia włącznie. Oto przykład. „(...) 4 grudnia 1929 r. Sąd Grodzki, Oddział III w Lublinie rozpatrywał sprawę Leonarda Widomskiego⁶⁵, członka PPS-Lew(icy), oskarżonego z art. 129 § 6, za agitację w dniu 7 listopada 1928 r. na zgromadzeniu publicznym na Placu Litewskim (w Lublinie — M. Z.), i skazał go na rok więzienia”⁶⁶.

Dla zapobieżenia kampaniom listopadowym, władze administracyjne nierzadko wydawały nakazy rewizji i aresztowań, których dokonywano

⁶¹ AZHP, UWL, 270/IV-2, Tss nr 30, s. 29—30.

⁶² Była to potężna organizacja rewolucyjna ludu białoruskiego, którą rząd w styczniu 1927 r. zdelegalizował.

⁶³ AZHP, UWL, 270/IV-2, Tss nr 31, s. 9.

⁶⁴ Powstała w lipcu 1926 r.

⁶⁵ Nb. zmarł w lubelskim Zamku w grudniu 1930 r. wskutek karmienia go przy użyciu przemocy podczas głodówki. Por. *List otwarty 9-ciu tysięcy rewolucyjnych więźniów politycznych w Polsce*, Warszawa 1931, s. 8.

⁶⁶ WAPL, SPL, 90, k. 640—641.

wśród osób podejrzanych o przynależność do KPP i ZMKwP. Rewizjom i aresztowaniom formalnie nadawano normy prawne, często uzasadniano je art. 258 UPK ⁶⁷.

Szczególnie w r. 1928 — zapewne dobrze pamiętano obchody X rocznicy — policja starała się udaremnić lub przynajmniej poważnie ograniczyć obchód święta 7 listopada na Lubelszczyźnie właśnie w ten sposób.

W nocy z 6 na 7 listopada i w dniu rocznicy przeprowadzono w Lublinie rewizje domowe u 49 osób, z tej liczby 9 osób przekazano władzom sądowym ⁶⁸.

W tym samym czasie podobne represje stosowane były również na prowincji. Ich nasilenie w poszczególnych powiatach ilustruje poniższa tabela ⁶⁹:

Powiat	Liczba osób aresztowanych i przekazanych władzom sądowym
Biała	1
Janów	8
Konstantynów	3
Łuków	2
Puławy	2
Radzyń	1
Siedlce	2
Ogółem	19

Pomimo tych prześladowań, nie zrezygnowano na Lubelszczyźnie z świętowania XI rocznicy Rewolucji Październikowej.

Okolicznościowe transparenty wywieszono w powiatach: hrubieszowskim, konstantynowskim i węgrowskim ⁷⁰. W dniu tej rocznicy w Zamościu komuniści nosili w klapach marynarek dyskretne przyklejone czerwone kokardki ⁷¹. W dniu 11 listopada o godz. 10.30 w Siedlcach podczas spaceru więźniów politycznych uczyniono próbę przerzucenia przez mur więzienny transparentu komunistycznego ⁷².

⁶⁷ Ustawa Postępowania Karnego.

⁶⁸ AZHP, UWL, 270/IV-5, s. 901—904 i 936—937.

⁶⁹ *Ibidem*, s. 936.

⁷⁰ *Ibidem*, s. 938—939 i 943.

⁷¹ *Ibidem*, s. 939.

⁷² *Ibidem*, s. 941.

Obchód XII rocznicy Rewolucji Październikowej przedstawiał się na Lubelszczyźnie równie uroczysto. PPS-Lewica, partia istniejąca legalnie, posiadała stosunkowo duże możliwości organizowania obchodów świąt proletariackich, większe aniżeli KPP, która działała w konspiracji. Warto podkreślić, że właśnie w Lublinie PPS-Lewica w poważnym stopniu wykorzystwała możliwości legalnego uczczenia dwudziestolecia Rewolucji Październikowej.

Już w dniu 22 X 1929 r. o godz. 19.00 w lokalu własnym, przy ul. Zamojskiej⁷³ nr 10, odbyło się zebranie członków Sekcji Młodzieżowej PPS-Lewicy z udziałem ok. 30 osób, na którym był obecny funkcjonariusz Centralnego Komitetu PPS-Lewicy z Warszawy. Odczytał on m. in. okólnik dotyczący akcji listopadowej oraz uroczystego obchodu przez rewolucyjny proletariat XII rocznicy Rewolucji Październikowej. Podkreślił również z całym naciskiem, ażeby odpowiednio przygotować proletariat lubelski do manifestacji w dniu 7 listopada poprzez masówki, kolportaż odezw i ewentualnie — po uzgodnieniu z posłem Stanisławem Wójtowiczem — wiec⁷⁴.

W dniu 4 listopada w godz. 18.00—19.00 odbyło się posiedzenie Zarządu Okręgowego Sekcji Młodzieżowej PPS-Lewicy⁷⁵, na którym omówiono dokładniej sprawę obchodu święta listopadowego. Postanowiono w dniu 7 listopada urządzić akademię z referatami i deklamacjami z życia rewolucyjnego proletariatu. Opracowanie szczegółowego programu akademii poruczono Egzekutywie ZO Sekcji Młodzieżowej PPS-Lewicy⁷⁶.

Zgodnie z planem akademii odbyła się w dniu święta w godz. 19.00—21.00 w lokalu własnym. Uczestniczyło w niej ok. 30 osób. Oficjalną część akademii stanowił referat o wewnętrznej i zagranicznej polityce ZSRR, oświetlający ustrój radziecki oraz gospodarkę tego państwa. W drugiej artystycznej części akademii m. in. zacytowano dwa wiersze pt.: „Rewolucjonista” i „Kaci” oraz odśpiewano następujące pieśni: „Płomień pożarów”, „Bije już walki godzina” i „Międzynarodówkę”. Na zakończenie wzniesiono okrzyki na cześć międzynarodowego proletariatu i uwięzionych rewolucjonistów⁷⁷. Prawdopodobnie dziełem członków PPS-Lewicy było również wywieszenie w dniu 9 listopada ok. godz. 7.00 na drzewie obok fabryki „Eternit”, przy ul. Firlejowskiej, czerwonego sztandaru

⁷³ Obecnie ul. Mariana Buczka.

⁷⁴ WAPL, SPL, 90, k. 547—548.

⁷⁵ Niektórzy aktywni działacze Sekcji Młodzieżowej PPS-Lewicy w Lublinie rekrutowali się spośród studentów Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. *Ibidem*, k. 550.

⁷⁶ *Ibidem*, k. 563.

⁷⁷ *Ibidem*, k. 575—576.

z napisem: „Precz z arbitrazem! Niech żyje strajk! Niech żyje Polska Republika Rad!”⁷⁸.

W dniu 17 listopada pomiędzy godz. 22.00 a 23.00 na przedmieściu Bronowice, przy ulicach: Fabrycznej⁷⁹, Łęczyńskiej, Skibińskiej, Biłgorajskiej i Bronowickiej, rozrzucono 94 ulotki i odezwy, zawierające rewolucyjne hasła. Wśród nich znajdowało się 6 odezw pt.: „W Łodzi aresztowano 3 delegatów, którzy powrócili z ZSRR”, podpisanych przez Delegację Robotników i Chłopów Polski do ZSRR, z datą: październik 1929 r.⁸⁰.

W r. 1929 agitację związaną z obchodem święta listopadowego prowadzili na Lubelszczyźnie także zamiejscowi komuniści. Na przykład w dniu 30 października ok. godz. 17.00 w Węgrowie, na terenie fabryki Baczki, przybyły prawdopodobnie z Warszawy młody agitator zwołał bez przygotowania wiec, w którym wzięło udział blisko 200 robotników. W przemówieniu swym organizator wiecu nawoływał zebranych, ażeby w dniu 7 listopada porzucili pracę oraz wysłali dwóch delegatów do Związku Radzieckiego⁸¹.

Powracający ze Związku Radzieckiego delegaci polskich mas pracujących bardzo często byli prześladowani — aresztowani lub więzieni⁸².

Nie bez echa minęły na Lubelszczyźnie XII i XIV rocznica Rewolucji Październikowej. W dniu 7 XI 1930 r. pomiędzy godz. 6.00 a 7.00 w Lublinie, przy ul. Kotlarskiej na szopie należącej do Stowarzyszenia „Spółnota”, komuniści wywiesili czerwony sztandar. Napis na dwu jego słupkach brzmiał: „Precz z ekspedycjami karnymi w Zachodniej Ukrainie — KPP”⁸³.

Tegoż dnia w pobliżu wsi Mosty (pow. włodawski), na przydrożnym drzewie, wywieszono czerwony plakat z rewolucyjnymi hasłami. W związku z powyższym w nocy z 8 na 9 listopada policja dokonała rewizji domowej u Bazylego Hołoda⁸⁴ we wsi Mosty. W jego mieszkaniu znaleziono ulotkę KPP, na skutek czego Bazyli Hołod został aresztowany

⁷⁸ *Ibidem*, k. 574.

⁷⁹ Obecnie ul. Armii Czerwonej.

⁸⁰ WAPL, SPL, 90, k. 581.

⁸¹ AZHP, UWL, 270/IV-7, s. 203.

⁸² Na przykład poseł Władysław Baczyński, komunista, za udział w pierwszej delegacji do ZSRR skazany został na 5 lat ciężkiego więzienia. „Czerwony Sztandar” nr 8 z września — października 1929 r., s. 8, artykuł pt.: „Delegacja robotników i chłopów Polski do ZSRR”.

⁸³ AZHP, UWL, 270/IV-10, s. 113.

⁸⁴ Wówczas członek Zjednoczenia Lewicy Chłopskiej „Samopomoc”, rozwiązanej w 1931 r. Obecnie (w r. 1958) sekretarz Komitetu Wojewódzkiego PZPR w Koszalinie.

i przekazany sędziemu śledczemu we Włodawie. Ten ostatni osadził go w więzieniu w Białej Podlaskiej ⁸⁵.

Z okazji XIII rocznicy w dniu 7 listopada o godz. 13.00 we wsi Kodeńc około 20 członków Zjednoczenia Lewicy Chłopskiej „Samopomoc”, z przyczepionymi do ubrań czerwonymi kokardkami, przemaszerowało w luźnej grupie przez wieś śpiewając rewolucyjne pieśni. Dwóch uczestników tego pochodu zostało aresztowanych ⁸⁶.

W listopadzie 1931 r. w Łukowie wywieszono transparenty i plakaty oraz kolportowano odezwy komunistyczne ⁸⁷.

Przez cały dzień 7 listopada we wsi Rusiły (pow. włodawski) wisiał na topoli, przy drodze prowadzącej do Wisznic transparent poświęcony XIV rocznicy Rewolucji Październikowej. Transparent ten wywieszony został w nocy z 6 na 7 listopada przez dwóch komunistów — Stefana Dudyka ⁸⁸ i Jana Hołoda ⁸⁹. Dopiero w dniu 8 listopada jeden ze strażaków odważył się zdjąć ów transparent z wysokości 15 m. Właścicielowi drzewa polecono ściąć topolę, co też rychło uczynił ⁹⁰.

W r. 1932 rozszerzył się wachlarz form obchodów rocznic Rewolucji Październikowej na Lubelszczyźnie. W dniu święta w Lublinie osadzeni w Zamku komuniści urządzili jednodniową głodówkę i odmówili wyjścia na przysługujący im spacer ⁹¹.

Następnego dnia w osadzie Parysów (pow. garwoliński) złapano gołębia z przyczepionym do nóżek kawałkiem czerwonego płótna, na którym znajdował się napis dotyczący XV rocznicy ⁹². Był to niewątpliwie bardzo oryginalny i zarazem skuteczny sposób propagowania tego święta, do r. 1932 nie stosowany na Lubelszczyźnie.

W przededniu XV rocznicy we wsi Skrzyszew (gm. Repki, pow. sokołowski) z samochodu, zdążającego w kierunku Siemiatycz, rozrzucono odezwy komunistyczne ⁹³.

⁸⁵ AZHP, UWL, 270/IV-10, s. 114.

⁸⁶ *Ibidem*, s. 115.

⁸⁷ AZHP, UWL, 270/IV-15, Miesięczne sprawozdanie sytuacyjne nr 24, 5 XII 1931 r., s. 16—17.

⁸⁸ Od r. 1927 członek KPP. Obecnie członek PZPR.

⁸⁹ Był to stryjeczny brat Bazylego Hołoda, wybitny działacz Polskiej Partii Robotniczej na terenie Lubelszczyzny, który poległ w styczniu 1944 r. w walce z hitlerowcami. W. T u s z y ń s k i: *Walki partyzanckie w Lasach Lipskich, Janowskich i Puszczy Solskiej (czerwiec 1944)*. Warszawa 1954, s. 35, przypis 3.

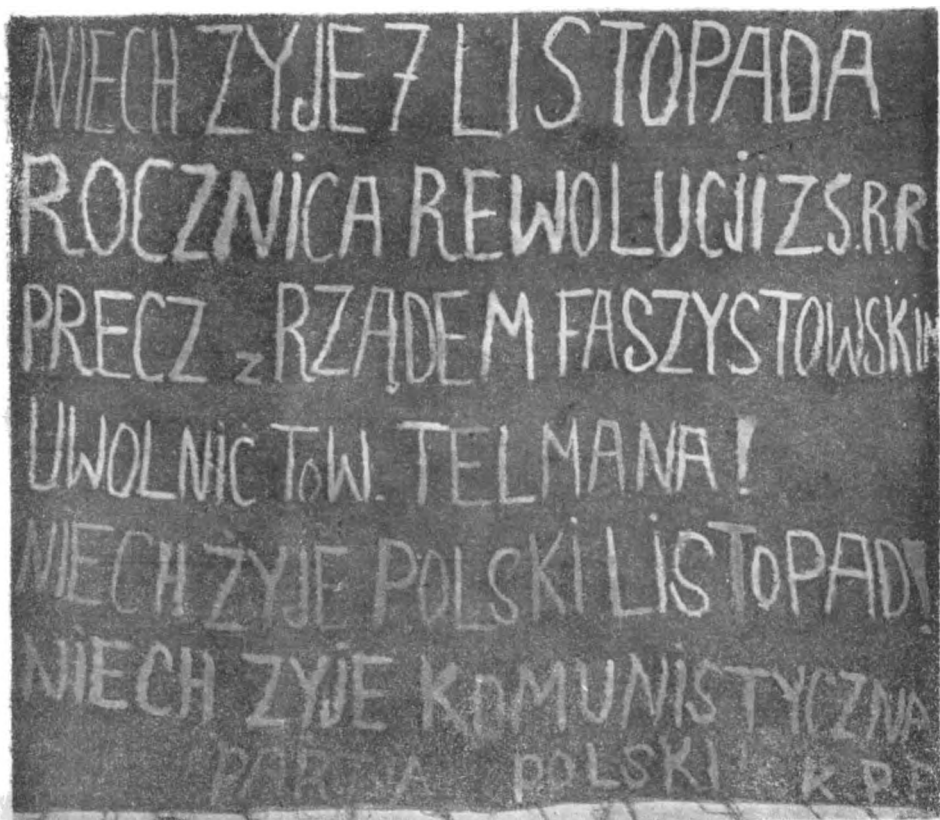
⁹⁰ Archiwum Komitetu Wojewódzkiego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Lublinie, Wspomnienia z okresu międzywojennego (niezinwentaryzowane). S. Dudyk: *Wspomnienia z okresu walk rewolucyjnych* (rękopis), s. 3—4.

⁹¹ AZHP, UWL, 270/IV-16, k. 290.

⁹² *Ibidem*, k. 288.

⁹³ *Ibidem*, k. 292.

Transparenty z okazji XV rocznicy wywieszono również w pow. łukowskim. Świadczą o tym zachowane po dziś dzień ich oryginały. Oto fotokopia oryginału transparentu z r. 1932:

Transparent wywieszony przez działaczy KPP w XV rocznicę Rewolucji Październikowej w miejscowości Serokomla, pow. Łuków ⁹⁴ (1/8 naturalnej wielkości)

Podobnie jak w pow. garwolińskim, w XVI rocznicę Rewolucji Październikowej w pow. siedleckim złapano gołębia z transparentem ⁹⁵.

W r. 1933 w akcji listopadowej aktywne udział brały również kobiety. W dniu 4 listopada we wsi Trzciniec (pow. puławski) młoda agitatorka urządziła masówkę z udziałem ok. 70 osób. Wygłosiła na niej przemówienie, które zakończyła wzniesieniem następujących okrzyków: „Precz

⁹⁴ Muzeum Historii Polskiego Ruchu Rewolucyjnego w Warszawie, B/196 (oryginał). Fotokopia jest własnością autora.

⁹⁵ AZHP, UWŁ, 270/IV-17, k. 296.

z wojną! Niech żyje 7 listopada! Niech żyje Rosja Sowiecka i Komunistyczna Partia Polski!"⁹⁶. Nastrój zgromadzonych był dla agitatorki przychylny.

Członkowie KPZU w dniu 11 XI 1934 r. w Zamołodyczach (pow. włodawski) zorganizowali z okazji XVII rocznicy pochód, w którym wzięło udział 80 osób⁹⁷.

Prawie zawsze, w okresie międzywojennym, listopad charakteryzował się dużym nasileniem zewnętrznych wystąpień proletariatu Lubelszczyzny. W listopadzie 1934 r. na terenie Lubelszczyzny policja ujawniła rekordową liczbę 2408 egz. wydawnictw komunistycznych⁹⁸. W listopadzie 1935 r., 94 transparenty i sztandary, 157 napisanych ręcznie plakatów oraz 2216 egz. wydawnictw komunistycznych⁹⁹. Listopad 1936 r. szczególnie ilustruje pod tym względem poniższa tabelka¹⁰⁰:

Powiat	Liczba ujawnionych przez policję zewnętrznych wystąpień komunistycznych			
	Transparenty i sztandary	Napisane ręcznie plakaty	Przypadki kolportażu lub przechowywania wydawnictw	Egzemplarze wydawnictw
Chelm	8	72	6	100
Garwolin	1			
Hrubieszów	13	4	14	14
Krasnystaw		3		
Lublin miasto		1		
Radzyń		11	3	355
Tomaszów		6		
Węgrów			1	10
Włodawa	7	14	3	17
Ogółem	29	111	27	496

Gros listopadowych wystąpień zewnętrznych proletariatu Lubelszczyzny dotyczyło bezpośrednio lub pośrednio przypadających w tym miesiącu rocznic Rewolucji Październikowej. Już w październiku 1936 r.

⁹⁶ *Ibidem*, k. 296v.

⁹⁷ AZHP, UWL, 270/IV-18, k. 124.

⁹⁸ *Ibidem*, k. 123v.

⁹⁹ AZHP, UWL, 270/IV-19, k. 130v.

¹⁰⁰ WAPL, SPL, 85, s. 119.

kwestia obchodu XIX rocznicy była przedmiotem rozważań członków Komitetu Dzielnicowego KPP w Zamościu. Nosili się oni z zamiarem urządzenia demonstracji w dniu 7 listopada przeciwko „Instytutowi Naukowego Badania Komunizmu” i jego działalności. Podjęcie tego zamiaru spowodowane było kolportażem miesięcznika „Młoda Polska” i wydawnictwa pt.: „Bój z Komunizmem”¹⁰¹.

W dniu 4 października w kinematografie w Parczewie (pow. włodawski) wyświetlano film produkcji radzieckiej pt.: „Katastrofa Czeluski”. Na seans tego filmu przybyli bardzo licznie miejscowi członkowie i sympatycy KPP, którzy gorąco oklaskiwali poszczególne sceny, a specjalnie te, na których ukazywali się członkowie rządu ZSRR¹⁰².

W dniu 11 października we wsi Lejno (gm. Wola Wereszczyńska, pow. włodawski), pojawiły się odezwy w języku polskim pt.: „18 lat mija od chwili, gdy lud pracujący byłej carskiej Rosji zburzył panowanie obszarników, fabrykantów i bankierów”, wydane we Lwowie przez Komitet Centralny Komunistycznego Związku Młodzieży Zachodniej Ukrainy, z datą: październik 1935 r.¹⁰³. W agitacji wykorzystano więc ulotki zesłoroczne, które zresztą odnosiły się do tego samego święta.

Duże nasilenie akcji kolportażowej wystąpiło w pow. chełmskim, terenie największych wpływów i siedziby Okręgowego Komitetu KPZU. Do akcji tej OK KPZU przygotował się już w październiku, o czym informują daty na propagandowych materiałach. Wydawnictwa komunistyczne przeznaczone do kolportażu sporządzone były pismem maszynowym, odbitym na powielaczu¹⁰⁴.

Tegoż roku w dniu święta posterunkowi PP w Międzyrzeczu (pow. radzyński) udało się zakwestionować schowaną w skrytce domu przejściowego paczkę odezw komunistycznych, przygotowanych do rozniesienia i rozrzucenia. Paczka zawierała 182 egz. odezw, napisanych tuszem na hektografie, z podpisem: „Komitet Dzielnicowy KPP”¹⁰⁵.

W listopadzie 1936 r. jednocześnie z akcją kolportażową KPP wzmogła znacznie akcję plakatową, w której na plan pierwszy wysunięte było znowu hasło uroczystego obchodu XIX rocznicy Rewolucji Październikowej. Rozrzucone na terenie Lubelszczyzny odezwy i wywieszane plakaty szerzyły nienawiść do rządów burżuazyjnych¹⁰⁶.

¹⁰¹ WAPL, SPL, 84, k. 174v.

¹⁰² *Ibidem*, k. 173v.

¹⁰³ *Ibidem*, k. 172.

¹⁰⁴ WAPL, SPL, 85, s. 120.

¹⁰⁵ *Ibidem*, s. 120—121.

¹⁰⁶ *Ibidem*, s. 121.

Propagowanie nienawiści do rządów sanacyjnych m. in. za pośrednictwem kolportażu okolicznościowych wydawnictw komunistycznych, wywołane było koniecznością przeciwstawienia się wtedy polityce tych rządów, w konsekwencji prowadzącej do upadku państwa, polityce bezwzględnego prześladowania komunistów i wszystkich bojowników antyfaszystowskich.

Wyrazem postępującej faszyzacji kraju było w latach 1937—1938 m. in. zainscenizowanie przez rząd szeregu procesów antykomunistycznych. W końcu 1937 r. w Lublinie odbył się proces 39 osób oskarżonych o komunizm. Oskarżeni skazani zostali wyrokiem Sądu Okręgowego w Lublinie razem na 197 lat więzienia.

Oczywiście, nie mogło to nie wpłynąć na zahamowanie masowych do r. 1936 obchodów rocznic robotniczych. Ten właśnie moment zaakcentował prokurator, zresztą celowo nieco przesadnie, w swej mowie oskarżycielskiej, wygłoszonej na lubelskim procesie ¹⁰⁷.

Drugim czynnikiem hamującym kampanie listopadowe na Lubelszczyźnie było osłabienie pracy KPP, związane z późniejszym jej rozwiązaniem (r. 1938).

* * *

Rekapitulując — trzeba stwierdzić, że w okresie międzywojennym, a ściślej w latach 1924—1936, obchody rocznic Rewolucji Październikowej na Lubelszczyźnie, jeśli chodzi o ich wielką popularność i ogromne bogactwo form, można przyrównywać jedynie do obchodów najbardziej masowych, jakie niewątpliwie organizowane były z okazji świąt pierwszomajowych. Pod uwagę należy wziąć i tę okoliczność, iż rocznice 7 listopada obchodzone były zazwyczaj nielegalnie.

Mnogość form tych obchodów tłumaczy się po pierwsze właśnie ich nielegalnością i po wtóre faktem, że z roku na rok nabierały one nowych treści politycznych. Działalność nielegalna nie może bowiem być stereotypowa, a nowe treści nie zawsze mieszczą się w starych formach.

Czasokres tych obchodów, sprowadzający się niekiedy do całego kwartału (październik — grudzień), nie ma sobie równego pośród obchodów innych świąt robotniczych.

Poprzez obchody rocznic Rewolucji Październikowej realizowane były między innymi hasła, które wysuwały działające na terenie Lubelszczyzny rewolucyjne partie polityczne (KPP, KPZU, KPZB i PPS-Lewica) oraz odpowiadające im organizacje młodzieżowe. Hasła te angażowały polskie

¹⁰⁷ J. Wojciechowski: *Do czego i jak dąży komuna (w świetle procesu Bierówny i towarzyszy odbytego w listopadzie 1937 r. w Lublinie)*. Lublin 1938, s. 10—11.

masy ludowe i proletariat mniejszości narodowych, w tym okresie uciskanych na Lubelszczyźnie, do wspólnej walki przeciwko faszyzmowi. Same zresztą obchody świąt robotniczych w okresie międzywojennym stanowiły jeden z przejawów tej walki.

Czcząc rocznice Rewolucji Październikowej, rewolucyjny proletariat Lubelszczyzny legitymował się internacjonalizmem w pełnym sensie tego słowa.

Р Е З Ю М Е

Статья представляет собой попытку указания в свете источников, кто и как праздновал годовщину Великой Октябрьской Социалистической Революции в период между первой и второй мировыми войнами.

Статья опирается преимущественно на рукописные источники (периодические полицейские отчёты о политическом положении, такие же отчёты старост и люблинского воеводы, оригинальные транспаранты и воспоминания революционных деятелей Люблинщины) и подпольные журналы: „Więzień Polityczny“ и „Czerwony Sztandar“, а также легальную ежедневную печать: „Głos Lubelski“.

В первый раз в Люблинщине праздновали VII годовщину Октябрьской революции. Её десятилетний юбилей был празднован при наибольшем количестве участников, почти во всех уездах, наиболее разнородно и дольше всего от октября до декабря месяца включительно. Торжества по поводу праздника 7 ноября были устроены также в 1929 и 1933 гг. В последний раз в Люблинщине в период между двумя войнами отпраздновано было девятнадцатилетие Октябрьской революции. На прекращение празднования этой годовщины оказали влияние арест нескольких десятков люблинских коммунистов в половине 1937 г. и ослабление работы Коммунистической партии Польши, связанное с позднейшей её ликвидацией (1938 г.).

На территории Люблинщины в празднованиях годовщины Октябрьской революции принимали участие: поляки, евреи, украинцы и белорусы. Организационную часть ноябрьских кампаний принимали на себя революционные политические партии (Коммунистическая партия Польши, П. П. С. — левиза, Коммунистическая партия Зап. Украины и Коммунистическая партия Зап. Белоруссии) и соответствующие им молодежные организации.

В ноябрьских празднествах принимали также активное участие политические заключённые (Люблин, Краспыстав, Седльце.)

Очень разнообразны были формы, в каких проявлялись торжества по случаю этого рабочего праздника в местах заключения (рефераты, воспоминания, революционные песни, декламации стихотворений, голодовки в знак протеста, отказ от предусмотренных уставом прогулок, высылка выражающих солидарность писем к советским товарищам), [как и на свободе (демонстрации с красными транспарантами, собрания, заседания, доклады, собеседования, воздержание от работы в день праздника, денежная складчина в пользу политических заключённых, выезды делегаций в Советский Союз, развешивание плакатов, разноска прокламаций и листовок). Очевидно некоторые из этих форм применялись и в тюрьме и на свободе (напр. революционные песни).

При изготовлении пропагандистских материалов применялись различные технические приёмы: надписи на транспарантах и флагах были сделаны белой глиной или красной, плакаты, прокламации и листовки были писаны от руки, на машине, размножаемы были тушью на гектографе или же печатаны на шапирографе.

Флаги и плакаты вывешивались преимущественно в местах, заполненных народом (напр. вблизи костёлов, казарм). В день праздника нередко появлялись голуби с прикрепленными к ножкам кусками красного полотна, на которых находились соответственные надписи.

Ноябрьские годовщины были празднованы чаще всего в конспирации. Поэтому то по отношению к лицам, которые проявляли связанную с празднованием этих годовщин деятельность, административные власти неоднократно применяли суровые репрессии: ревизии по квартирам, аресты, тюремное заключение.

Благодаря празднованию годовщин Октябрьской революции осуществлялись между прочим лозунги, которые выдвигали революционные рабочие партии. Эти лозунги приглашали народные массы и пролетариат национальных меньшинств, притесняемых в этот период в Люблинщине, на общую борьбу против фашизма. Впрочем самые празднования годовщин Октябрьской революции составляли уже один из признаков этой борьбы.

Празднуя эти годовщины, революционный пролетариат Люблинщины выставил себе свидетельство интернационализма в полном смысле этого слова.

ZUSAMMENFASSUNG

Der Verfasser versucht auf Grund der Quellenforschung zu schildern, von wem und auf welche Weise die Gedenktage der Grossen Sozialistischen Oktober-Revolution in dem Zeitraum zwischen dem ersten und dem zweiten Weltkriege begangen worden sind. Er stützt sich vor allem auf die handschriftlichen Quellen (Periodische Berichte der Staatspolizei über die politische Lage, autentische Transparente, Denkwürdigkeiten der Parteiführer des Lubliner Gebietes), ferner auf die illegalen Zeitschriften („Więzień Polityczny“, „Der Politische Gefangene“, und „Czerwony Sztandar“, „Die Rote Fahne“). Er nützt auch die tägliche, legale Presse („Głos Lubelski“, „Die Stimme von Lublin“) aus.

Zum ersten Mal wurde im Lubliner Gebiet die VII. Gedenkfeier der Oktober Revolution begangen. Das X. Jahresjubiläum wurde am zahlreichsten, beinahe in allen Bezirken, zugleich am längsten, seit Oktober bis einschliesslich Dezember, und am verschiedenartigsten gefeiert. Der 7. November wurde ebenfalls in den Jahren 1929 bis 1932 festlich begangen. Der 19. Gedenktag der Oktoberrevolution wurde zum letzten Mal in diesem Gebiet in dem Zeitraum zwischen den beiden Weltkriegen gefeiert. Die Festnahme von mehreren kommunistischen Anführern in Lublin um die Hälfte des J. 1937 hatte nicht nur die völlige Unterdrückung der Feiern zur Folge, sondern auch die Schwächung der Kommunistischen Partei Polens und schliesslich ihre endgültige Auflösung 1938.

An den jährlichen Gedenkfeiern der Oktober-Revolution nahmen im Lubliner Gebiet die Polen, Juden, Ukrainer und die Weissruthenen teil. Organisatorisch wurden die November-Kampagnen von den politischen revolutionären Parteien und den ihnen zugehörigen Jugendverbänden vorbereitet (Kommunistische Partei Polens, Sozialistische Partei Polens-linker Flügel, Kommunistische Partei der Westukraine, Kommunistische Partei Weissrutheniens).

An den November- Gedenkfeiern beteiligten sich tätig auch die politischen Gefangenen (Lublin, Krasnystaw, Siedlce).

Mannigfaltig und reich waren die Formen, die bei den Feiern dieses Arbeiterfestes selbst in den Gefängnissen angewendet wurden: Referate, Lebenserinnerungen, Singen von revolutionären Liedern, Vorträge von Gedichten, Hungerstreiks und Verzicht auf die vorgeschriebenen Spaziergänge als Protestkundgebungen, Absendung von Zuschriften mit den Solidaritätserklärungen an die russischen Genossen. Die im Freien beobachteten Feierformen waren: Festzüge mit roten Transparenten, Volksversammlungen, Festkundgebungen, Vorträge, Diskussionen, keine

Berufsarbeit an diesen Feiertagen, Geldsammlungen zu Gunsten der politischen Gefangenen, Abordnungen an die Räterepublik, Mauernanschläge, Kolportage von Aufrufen und Flugblättern. Es ist selbstverständlich, dass einige dieser Formen ebenso in frei organisierten Kundgebungen wie auch in Gefängnissen stattfanden, z.B. das Singen von revolutionären Liedern.

Auch die Erzeugungstechnik von Propagandamitteln war mannigfaltig: die Inschriften auf Transparenten und Fahnen waren farbig oder tonweiss. Anschläge, Aufrufe, Flugblätter waren mit Hand oder mit Maschine geschrieben, vervielfältigt hektographisch, schapirographisch, mit Tusche.

Die Fahnen und Anschläge wurden in der Regel dort ausgehängt, wo der Verkehr am lebhaftesten war, z.B. in der Nähe von Kirchen, Militärkasernen. An Feiertagen konnte man auch häufig Tauben auffliegen sehen mit roten Schärpen an den Füßen, die aktuelle Losungen trugen.

Die November-Gedenktage wurden am öftesten in Verschwörung begangen. Die Verwaltungsbehörden wendeten daher strenge Vergeltungsmassregeln gegen die Personen an, denen die Vorbereitung der Feiern oblag (Hausdurchsuchungen, Verhaftungen, Gefängnisstrafen).

Die 7. Novemberfeiern trugen zur Verwirklichung der Revolutionslosungen bei, die von den Arbeiterparteien gekündigt wurden. Durch diese Losungen wurden polnische Volksmassen und das Proletariat der nationalen Minderheiten, die damals in dem Lubliner Gebiet unterdrückt wurden, zum gemeinsamen Kampf gegen den Faschismus verpflichtet.

Die jedes Jahr gefeierten Gedenktage der Oktober-Revolution bildeten zugleich ein wichtiges Mittel dieses Kampfes. Das revolutionäre Lubliner Proletariat bekundete durch diese Feiern seine Zugehörigkeit zu dem Internationalismus im vollen Sinne des Wortes.